

Bestuurskunde voor de wereld van morgen

Geachte aanwezigen,

Vandaag is een heugelijke dag. Wij vieren samen met onze alumni, collega's uit het land, medewerkers van de Universiteit Twente en anderen die ons een warm hart toedragen dat veertig jaar geleden de eerste opleiding bestuurskunde van Nederland gevestigd werd. Hier in Twente. De alumni van de eerste dag—de pioniers zeg maar—staan inmiddels aan de vooravond van hun pensionering. En sommigen van hen zitten vanochtend hier in de zaal.

1. Korte historische schets

Na de start volgde een periode met veel ontwikkelingen; soms geleidelijk en soms turbulent. Enkele zijn hier al eerder door anderen gememoreerd. De Nederlandstalige opleiding bestuurskunde bestond uit een verbond van vier disciplines: *de* economie, *de* sociologie, *de* politicologie en *het* recht. Na een vliegende start, met overvolle collegezalen, normaliseerde de belangstelling zich—mede omdat aan de Universiteit Twente ook andere sociaalwetenschappelijke opleidingen werden aangeboden en er elders in het land ook opleidingen bestuurskunde werden gestart. Twente koos in dit veld bewust voor een ontwerpgerichte, soms wel als rationalistisch aangeduide, benadering van de bestuurskunde.

Naast het initieel onderwijs in de bestuurskunde was het post-initieel onderwijs ook van groot belang: uitmondend in de ook al weer meer dan 25 jaar bestaande master publiek management. In het initieel onderwijs ontwikkelde de opleiding European Studies zich als een specialisatie van de Nederlandstalige opleiding bestuurskunde—met een succesvolle instroom en een gelijknamige master. Ongeveer vijf jaar geleden werd besloten de bacheloropleidingen samen te voegen tot de opleiding European Public Administration (EPA) en in het Engels aan te bieden. Drie jaar geleden is gestart met een zeer succesvolle joint degree opleiding met onze collega's van Wilhelmsuniversiteit Münster (één van de eerste joint degree opleidingen in Nederland). Met de invoering van het Twentse Onderwijsmodel zijn de “21st century skills” eindelijk serieus ondergebracht in het academisch onderwijs en is het opleidingsrendement spectaculair gestegen.

Uit de meest recente Elsevier-ranking komen onze opleidingen niet slecht uit de verf (en “niet slecht,” zo heb ik mij laten vertellen, is een echt Twentse uitdrukking). De bacheloropleiding behoort tot de top-drie van Nederland en de twee masteropleidingen staan zelfs op nummer 1.

Maar nu genoeg over verleden en heden. Een veertigjarig jubileum is juist een goede gelegenheid om vooruit te kijken, de toekomst in. Een moderne bestuurskunde opleiding moet inspelen op de toekomst. Dat betekent dat we moeten inspelen op de grote veranderingen waarmee onze samenleving in de komende decennia te maken krijgt. Maar even belangrijk is dat een eigentijdse opleiding aansluit op de dingen die meiden en jongens van nu enthousiasmeren en uitdagen.

In de toekomst zie ik twee belangrijke ontwikkelingen voor de bestuurskunde. De eerste ontwikkeling is die van “inside—out” naar “outside—in”. Het betreft de ontwikkeling van een meer zelf-referentiële bestuurskunde, zoals wij die thans kennen, naar een bestuurskunde waarin maatschappelijke uitdagingen centraal staan. De tweede ontwikkeling is die van een samenleving waarin moderne technologie een veel fundamentele—en veel diepere—impact zal hebben dan wij ons nu wellicht realiseren. Het World Economic Forum duidt deze ontwikkeling aan met de term “vierde industriële revolutie”; een revolutie die razendsnel om zich heen grijpt zonder dat velen zich dat realiseren. Zoals Johan Cruijff ooit zei: “je gaat het pas zien als je het door hebt.”

2. Van binnen gericht naar buitenwereld centraal

Laten we beginnen met de eerste ontwikkeling voor een toekomstige bestuurskunde. Bestuurskunde wordt vaak gedefinieerd als de wetenschap van het openbaar bestuur. Dat is een nogal intern gerichte en zelfs circulaire definitie—bestuurskunde is hierbij een objectwetenschap. De idee is dat je vanuit de studie van het object van het openbaar bestuur in aanraking komt met allerlei facetten van maatschappelijk handelen—en daardoor weer met grotere en kleinere maatschappelijke vraagstukken. Dit is een gangbare wijze om de bestuurskunde te positioneren. De vraag is of deze gerichtheid op legitimiteit en intern functioneren jongeren wel enthousiast maakt voor het vakgebied.

De samenleving is immers in hoog tempo aan het veranderen—met alle grote, maatschappelijke uitdagingen van dien. Jonge mensen—onze aankomende studenten—worden iedere dag geconfronteerd met een cumulatie van maatschappelijke vraagstukken die zijn weerga niet kent. De

komst van gastarbeiders in de jaren zeventig heeft een huidige pendant in de problematiek van massa-immigratie—veroorzaakt door een vervlechting van maatschappelijke en fysieke systemen die elkaar versterken in complexe resonantie. Bijvoorbeeld in de vorm van oorlog, droogte, wateroverlast, extremisme, hongersnood, armoede, terrorisme, epidemieën. Allemaal vraagstukken die op een zeer complexe wijze met elkaar verknoopt zijn.

Voeg daarbij verstedelijking, vergrijzing, grenzen aan de betaalbaarheid van een goede gezondheidszorg, instabiliteit van financiële markten, waaronder pensioenen en verzekeringen. Er is sprake van toenemende onverdraagzaamheid naar minderheidsgroepen—van welke aard en afkomst ook. En onze nieuwe generatie studenten stuit op ontoegankelijke woningmarkten. Zij moeten naast hun flexibele en volstrekt onzekere baantoeekomst, ook nog mantelzorg verlenen aan de generatie die hier zo feestelijk bijeen is. En dat op een aarde waar de klimaat- en energieproblematiek steeds meer acute vormen aanneemt.

Ja dames en heren—ik weet wel hoe ik een feestje kan bederven.

Maar ik zal het goed maken. De focus op een turbulente buitenwereld van maatschappelijke uitdagingen roept onmiddellijk de vraag op: in hoeverre kunnen wij ook maar iets hieraan veranderen? Met deze vraag treden we, startend van buiten: vanuit de maatschappelijk uitdagingen van morgen – weer het vakgebied van de bestuurskunde binnen. De veranderingsvraag impliceert een ontwerpgerichte benadering—een benadering die goed past bij het profiel van een technische universiteit, zoals de UT. En daarmee blijven we ook trouw aan onszelf. Het oer-document van de opleiding bestuurskunde aan de THT—uit 1976—nam die ontwerpgerichte benadering ook reeds als uitgangspunt.

Als “bestuurskundig ingenieurs” zoeken en bouwen wij in Twente de knoppen van de samenleving. Deftiger gezegd, gaat het bij die knoppen om de aangrijpingspunten die wij hebben om de moderne samenleving mede vorm te geven. Het gaat dan over:

- Bestuur
- Beleid
- Publiek management

Bestuur, beleid en publiek management worden pas dan relevant voor aankomende generaties studenten, wanneer zij geen doel in zichzelf vormen, maar gericht zijn op de grote maatschappelijke uitdagingen waarvoor we staan in de wereld. Dat is, kort samengevat, het eerste basisprincipe voor een toekomstige bestuurskunde in Twente.

3. De vierde industriële revolutie

Dit brengt mij bij een tweede ontwikkeling die net zo belangrijk is voor een toekomstige bestuurskunde. Dit betreft de ontwikkeling van een samenleving waarin moderne technologie een veel fundamenteelere impact zal hebben dan wij ons nu wellicht realiseren. Ik wil dit aan u illustreren aan de hand van een filmpje dat het World Economic Forum heeft gemaakt ten behoeve van hun bijeenkomst in 2015.

[FILMPJE](#)

Het filmpje maakt twee gevolgen van een vierde industriële revolutie voor de bestuurskunde zichtbaar.

a. Fundamenteel nieuwe oplossingen en uitdagingen

Het eerste gevolg van die revolutie is dat de wisselwerking tussen moderne technologische innovaties en onze samenleving leidt tot compleet nieuwe oplossingen voor grote maatschappelijke problemen. Als de grenzen vervagen tussen onze fysieke, digitale en biologische leefwerelden, ontstaan tegelijkertijd fundamenteel nieuwe maatschappelijke uitdagingen. Dit blijkt helder uit het filmpje.

b. Fundamenteel veranderende knoppen aan de samenleving

Een tweede gevolg van de vierde industriële revolutie betreft het functioneren van het openbaar bestuur—als het concept van een “openbaar bestuur” in de toekomst überhaupt nog bestaansrecht heeft. Niet alleen de samenleving verandert fundamenteel. Ook de knoppen waaraan wij de laatste anderhalve eeuw probeerden te draaien—als bestuurskundigen—zullen fundamenteel gaan veranderen. De “buitenwereld” van toekomstige technologische innovaties en ontwikkelingen beïnvloeden zodoende de “binnenwereld” van de toekomstige bestuurskunde.

Je ziet het pas, als je het begrijpt.

De eerste knop. Bestuur

Veel is vanochtend al gezegd over de verschillende schaalniveaus van modern bestuur die in elkaar overvloeien. De vierde industriële revolutie heeft potentieel nog meer fundamentele consequentie voor de knop van het openbaar bestuur.

Overheden en bedrijven krijgen via BIG DATA een zeer compleet en gedetailleerd inzicht in het fysieke, sociale en psychologische wel en wee van burgers en consumenten. Zij kunnen deze data gebruiken en misbruiken. Overheden zijn echter ook kwetsbaar. Ze zijn raken afhankelijk van complexe systemen en zijn redeloos, radeloos en reddeloos als die systemen falen. Uiteindelijk zijn burgers daarvan weer de dupe.

Maar burgers zijn niet zonder meer alleen willoze onderdanen Zij gebruiken informatie om zelf greep te krijgen op hun omgeving en hun eigen lichaam en geest. Zij kunnen ook informatie en contacten delen op ongekende schaal. Iedereen op de aarde kan elkaar bereiken in gemeenschappelijke idealen. Zo lijkt technologische innovatie de kracht van traditionele, nationale staten te ondermijnen. En toch paradoxaal genoeg hebben we op dit moment juist te maken sterke nationalistische sentimenten die collectieve actie op wereldschaal sterk in de weg zitten.

Wie gaat welke gemeenschappen straks vertegenwoordigen? Hoe gaan we straks gefragmenteerd deeloplossingen van grote maatschappelijke vraagstukken gezaghebbend bij elkaar brengen? Dat zijn maar enkele vragen die een vierde industriële revolutie oproept voor het bestuur.

De tweede knop. Beleid

Moderne technologische innovaties gaan causale veldprocessen (een typisch Twents bestuurskundig begrip) fundamenteel wijzigen—bijvoorbeeld door het gebruik van “wearables.” Dat zijn technologische accessoires waarbij je meetgegevens over jezelf kunt genereren). Hierdoor komen unieke, nieuwe interventiestrategieën in beeld die eerder niet voorhanden waren.

Maar de gevolgen van de vierde industriële revolutie voor beleid kunnen nog fundamenteler zijn. Moderne technologie maakt innovaties mogelijk op het gebied van de “democratisering” van kennis en expertise. Burgers kunnen hierdoor zelfstandig nieuwe inzichten verschaffen in grote maatschappelijke vraagstukken. De radicaal nieuwe toegankelijkheid van informatie maakt het burgers mogelijk zich te ontwikkelen tot experts, naast universiteiten en kennisinstituten. Een zeer recent voorbeeld is het collectief Bellincat, dat nauwgezet het spoor heeft gereconstrueerd van de BUK lanceerinstallatie die vlucht MH17 heeft neergeschoten. Het collectief wist door geduldig naspeurwerk zelfs potentiële betrokkenen aan te wijzen. Op basis van openbare bronnen.

De derde knop. Publiek management

Ook publieke organisaties van de toekomst zullen waarschijnlijk fundamenteel anders functioneren. Nederland is op dit moment koploper flexwerken, met een zeer hoog percentage zzp-ers. Het betreft een ontwikkeling die, geredeneerd vanuit de vierde industriële revolutie, mondiaal onvermijdelijk is. Hoe ziet onze traditionele overheidsbureaucratie eruit wanneer de werknemers grotendeels zzp-er zijn, of flexibel worden ingezet voor verschillende (en wellicht deels concurrerende) overheden?

Het is een fascinerend en grotendeels onontgonnen terrein voor het vakgebied van de bestuurskunde. Hoe ziet een publieke organisatie eruit zonder de vaste compensatie en hiërarchie die door Max Weber werden aangewezen als hoofdkenmerken van een bureaucratie? Gereguleerd door zelfsturende technologie? Door toekomstige technologische ontwikkeling kunnen burgers professionals aansturen en kunnen professionals weer ontsnappen aan de wurggreep van prestatiegeoriënteerde managers.

4. Tot slot

Dit betoog heeft implicaties voor het profiel van de Twentse bestuurskunde. Veel bestuurskundigen zullen, meer dan voorheen, een oriëntatie moeten hebben op maatschappelijke vraagstukken waarbij technologische innovaties een essentiële rol innemen. Bestuurskundigen moeten meer dan vroeger schakelen tussen technologische ontwikkeling en samenleving. Zij moeten complexe technologische vraagstukken begrijpen—snappen. Vervolgens moeten zij in staat zijn om, op een

creatieve wijze, nieuwe innovaties te ontwikkelen in samenspraak met technici. Dat vergt weliswaar grondige kennis over technologie en technologische ontwikkeling, maar hoeft niet te betekenen dat zij zelf technici worden.

Waar kan je de twee ontwikkelingen beter integreren dan aan de Universiteit Twente, waarin “high tech” wordt geïntegreerd met “human touch”? Hier, aan de Universiteit Twente kunnen wij de toekomstige heroriëntatie van bestuurskunde waarlijk vormgeven. Hier is kennis geconcentreerd op het gebied van een zeer grote verscheidenheid aan technologische innovaties en ontwikkelingen op het gebied van grote maatschappelijke uitdagingen. Op onze campus bestaat een unieke samenwerking die leidt tot allerlei spannende initiatieven. In die context zijn alle ingrediënten aanwezig om een opleiding bestuurskunde vorm te geven die studenten voorbereidt op onze toekomstige samenleving.

Op dit moment zijn wij volop bezig de Twentse bestuurskunde in deze zin te herpositioneren. Daarbij komen fascinerende vragen aan de orde. Zoals over nieuwe vaardigheden die wij onze studenten zullen meegeven. Ook de naam van de bacheloropleiding zal herzien worden in het licht van de twee ontwikkelingen. En er komt een Nederlandstalige variant van de masteropleiding, met als werktitel Decentraal Bestuur en Management, gericht op professionals, HBO-doorstromers en andere geïnteresseerde studenten.

Gegeven alle veranderingen in het onderwijs zien studenten zich soms als proefkonijnen. Ik geloof niet dat de eerste generaties van studenten bestuurskunde in Twente zichzelf ooit proefkonijnen vonden. Zij waren pioniers. Net zoals velen van jullie, zullen onze nieuwe studenten straks de pioniers worden van een nieuwe bestuurskunde die wij hier in Twente ontwikkelen. Een bestuurskunde die robuust is voor een turbulente, onzekere, maar uiterst fascinerende toekomst.

Dank u wel.